

“HALK HİKÂYESİ ANLATICISI VE ROMANCI İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA MURAT SERTOĞLU’NUN BATTAL GAZİ ROMANI”

Murat Sertoğlu’s Novel Battal Gazi in Connection with the Relation of Orality and Literacy

Le roman Battal Gazi de Murat Sertoğlu et le rapport de l’oral à l’écrit

Erkan ERGİNCİ*

ÖZET

Yazılı kültürün önemli öğelerinden biri olarak ortaya çıkan edebi eserlerden romanın ve roman yazarının, sözlü kültürlerin ürünleri olan halk anlatıları ve bu anlatıları dillendiren anlatıcılarla olan ilişkileri üzerinde düşünmek günümüz anlatılarının yapılarını anlamlandırmak açısından önemlidir. Tarihi romanlar işte bu ilişkiyi tanımlamak açısından incelemecilere önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Tarihi romanların halk anlatılarıyla kurdukları benzerliği Murat Sertoğlu’nun romanlarında da bulmak mümkündür. Bir serinin ilk eseri olarak kaleme alınmış olan *Battal Gazi* başlıklı roman halk anlatıcısı ve romancı ilişkisi bağlamında incelenebilir. Bu çalışma yazılı kültür ürünlerinde sözlü kültür ürünlerinin izini sürme çabasının bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler

halk hikayesi, anlatıcı-yazar, sözlü ve yazılı kültür

ABSTRACT

It is quite important to focus on the relation between literal works and oral works of communities in order to understand and define patterns and structures of contemporary literary works. Historical novels make it easy for researchers to define and reveal the relation. It is quite possible to find out this relation in Murat Sertoğlu’s novels. The novel called *Battal Gazi*, which is written as a first novel of serial novels, is suitable to examine the relation between the oral storytellers and the novelist. This essay is the result of a research of oral works’ footsteps in literary works.

Key Words

folk tales, storyteller-writer, orality and literacy

Sözlü kültürün eserleri olan masallar ve halk hikâyeleri, yazılı kültüre geçildiğinde egemenliklerini roman ve öyküye bırakmışlardır. Bu eserler, yazarlar tarafından zaman zaman bir model olarak alınmış, böylelikle sözlü edebiyatın bu verimleri bazı yazılı edebiyat eserlerinin temel malzemesini oluşturmayı başarmışlardır. Özellikle tarihi romanlar, sözlü kültürün ürünlerinden sıklıkla yararlanmış, yazarla halk anlatıcısı arasındaki ilişkiyi belirginleştirmişlerdir. Biz bu çalışmamızda tarihi roman yazarlarından Murat Sertoğlu’nun *Battal Gazi* adlı eserini merkeze alarak halk hikâyesi ve roman ilişkisi üzerinde duracağız.

“Türkiye’nin Mişel Zevako¹’su” unvanını alacak kadar, kimi kaynaklarda 200’ü aşkın, çok roman yazmış olan Murat Sertoğlu, yazdığı romanların büyük kısmını gazetelerde tefrika etmiştir. Yazdığı romanlardan “Çakırcalı Mehmet Efe”, “Efelerin Efesi”, “Bulgar Sadık”, “Atçalı Kel Mehmet”, “Dağlar Bizimdir” adlı filmler çekilmiş, yazarın romanları uzunca bir dönem çok satanlar arasında yer almıştır. Popüler tarihî roman türünün Abdullah Ziya Kozanoğlu ile beraber en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen yazarın *Battal Gazi* romanı, bir seri romanın ilk eseridir. Yazar, *Battal*

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Gazi'nin ardından Battal Gazi'nin Oğlu, Battal Gazi'nin Oğlunun İntikamı, Battal Gaz'nin Torunu başlıklı kitapları yayımlamıştır. Bizce, yalnızca bu kitaplar bile yazarın ne kadar üretken olduğunu ve aynı zamanda okunduğunu gösterir.

İncelememizin bu noktasında tarihi roman türünün belli başlı özelliklerinden söz etmemizde yarar var. Daha sonra halk hikâyesi ile olan ilişkisini ve yazarının konumunu tartışacağız.

Tarihi roman türü, kişileri, konuları ve geçtiği zaman bakımından diğer romanlardan ayrılır. Konular ve kişiler, dolayısıyla mekanlar, tarihi olaylarla ilişkilidir. Bu tür romanlarda yazarlar hayal güçlerini kullanarak, olayın geçtiği tarihe uygun olarak hikâyelerini biçimlendirirler. Türün gereği olarak yazar hem bir tarihçi gibi hem de bir sanatçı gibi davranma zorunluluğundadır. Bu tür romanlar açısından her zaman anakronizme düşme tehlikesi vardır; ancak unutmamak gerekir ki romancı bir tarihçiden önce sanatçıdır ve bu yüzden başarıyla kurulmuş bir romanın ana karakterlerinden birinin gerçekte başka bir yüzyılda yaşamış olması edebiyat incelemecilerinin ilgi alanları dışında tutulmalıdır. Son kertede, roman bir sanat eseridir. O dönem kişileri bu kıyafetleri giymiyordu demenin, bir ressamın iki ayaklı masa olmaz demekten farkı yoktur bize kalırsa. İşte bu görüşe dayanarak biz, çalışmamıza konu olan *Battal Gazi* romanını tarihsel bağlamda değil estetik bağlamda inceleme amacını güdüyoruz.

İncelemecilerin tarihsel roman türüne yaklaşımları konusunda bazı sorunların bulunduğu biliniyor. Bu konuda Alemdar Yalçın'ın görüşlerine başvurmakta yarar var. Yalçın, tarihi romanlara yaklaşımı şu şekilde açıklıyor: "Haklı veya haksız olduklarını tartışmadan, yıllarca aydınlarımızın göz ardı ederek, küçümseyerek baktıkları Ebu Müslim, Battal Gazi, Zaloğlu Rüstem, Köroğlu gibi piyasa kitapları geniş kitlelerin kahramanlıklarını paylaşmak istedikleri insanların

maceralarını anlattığı için tutulmuş[tur]. Şurası bir gerçektir ki aydınlarımız batıda tarihi romana dönüş başlamadan önce geçmişe yöneliği hep küçümsemişlerdir"(258).

İncelemecilerin bu türü küçümsemesinin en önemli nedenleri bu eserlerde yer alan kurgudaki zayıflık, dildeki sorunlar ve genel anlamda basit oluşlarıdır. Ancak, başka bir açıdan bakıldığında, romanların bu zayıflıkları, onların daha fazla okunmasını sağlamış olduğu görülür. Tarihi roman okuyucuları, diğer roman türlerini okuyanlara göre daha az "sofistike" okuyuculardır. Yazarlar da bu gerçeği görerek okuyucularının zevk ve seviyelerine göre kaleme almışlardır eserlerini. Bu eserlerde göze çarpan en belirgin özellik dildeki basitliktir. Karakterler çoğu zaman yüzeyseldirler ve daha çok tip olarak tarif edilirler. Hikâyeyi karakterler değil aksiyon sürükler. Psikolojik yönleri zayıf olan eserlerde kullanılan insani duygular genel anlamda aşk, sevgi, nefret, intikam, vatan sevgisi duyguları etrafında yoğunlaşır. Tarihi romanın baş kişisi genelde varoluşunu sorgulayan bir kişi değil, Forster'ın terimlerini kullanarak söylemek gerekirse, yuvarlak değil düz bir karakterdir ve bu yüzden romanın başında hangi özelliklere sahipse romanın sonunda da aynı özelliklere sahiptir. Roman, karakterin değişimini değil hareketlerini, yaptıklarını anlatır.

Sertoğlu'nun romanı da yukarıda belirtilen bütün özelliklere sahip bir romandır. Battal Gazi romanının başında ne kadar cesur, atak, vatanperver, karizmatik bir kişi ise romanın sonunda da aynı özelliklere sahiptir.

Halk hikâyelerindeki kahramanlarla çok önemli bağları olan bu karakterler yazılı kültürde yazarın dünya görüşüyle, entelektüel birikimiyle yeniden oluştururlar. Walter J. Ong *Sözlü ve Yazılı Kültür* adlı eserinde şu bilgileri veriyor:

Birincil sözlü kültürlerde kavramlaştırılan bilgi yüksek sesle tekrar edilmezse unutulacağından, sözlü kültürle-

rin uzun yıllar içinde zahmetle öğrendiklerini tekrarlayarak unutmamaya çalışmaları büyük bir enerji yatırımı gerektirir. Bu gereksinmeden kaynaklanan son derece gelenekçi veya tutucu zihniyet de, fiktisel denemelere girişmeyi haklı olarak engeller. Bilgi, güç bela elde edilir ve değerlidir; toplum bunu koruyan ve eski günleri anlatabilen yaşlı ve bilge kadınlarla erkeklerle büyük hürmet gösterir. Fakat yazı ve özellikle matbaa aracılığıyla bilgi aklın dışında kaydedilmeye başlanınca, geçmişini tekrarlayan yaşlı kadınlar ve erkekler gözden düşmüş, onların yerini yeniliklerin kâşifleri olarak daha genç nesiller almıştır. (57-58)

Bu durum, yaşlı, bilge hikâye anlatıcıları için de geçerlidir. Yazıya geçirilmiş olan hikâyeler herkes tarafından okunabilir, ulaşılabilir hale gelince hikâye anlatıcılarının yerini yazarlar almaya başlamıştır. Halk hikâyeleriyle konu olarak da pek çok ortak yönleri olan tarihî romanlar için bu durum daha belirgindir bize kalırsa.

Mikhail Bakhtin Homeros'un Yunan ve Roma edebiyatını yarattığını (142) düşünür. Adnan Binyazar ise bu ifadeyi bir adım daha ileri götürerek Batı romanının temelinde *İliada* ve *Odyseia* anlatı kültürünün yattığını (7) belirtir. Burada hatırlanması gereken şu ki, Homeros, adı geçen destanları yazmamış, anlatmıştır. Halk hikâyesi anlatıcıları bu metinleri uzun yıllar boyunca Homeros'un hikâyeleri olarak anlatmış ve çok sonraları bu hikâyeler bir araya getirilip yazıya geçirilerek destanlar oluşturulmuştur. Dede Korkut hikâyeleri için de durum bundan pek farklı değildir. Modern anlatıların ve başta romanın temelini sözlü anlatılan halk hikâyelerine dayandırmak bu açıdan bakıldığında yanlış bir yaklaşım olmaz bize kalırsa. Abdurrahman Güzel ve Ali Torun'un hazırladıkları Türk Halk Edebiyatı El Kitabı'nın halk hikâyelerine ayrılan bölümünde halk hikâyelerinin eski destanlarla roman arasındaki merhaleyi teşkil ettiği (212) belirtilmektedir.

Linda Degh, "Halk Anlatısı" başlıklı yazısında şu ifadelerle yer verir: "Halk anlatıları romanlar ve kısa hikâyeler gibi başka amaçları olmuş olsa bile öncelikle eğlence için anlatılırlar. Uydurma olduklarına inanılır, anlatıcı ve yorumcuların yalanları olarak düşünülür ki bu anlatıların insan fantezilerinin bir ürünü olduğu anlamına gelir" (99-100).

Murat Sertoğlu'nun fantezilerinin bir ürünü olan *Battal Gazi* romanı pek çok açıdan halk hikâyeleriyle benzerlik gösterir. Pertev Naili Boratav, halk hikâyeleri ve roman ilişkisini incelerken şu saptamada bulunuyor: "Edebiyat tarihçilerimizin hemen hepsi, Türkçe'de romanın başlangıcı olarak Tanzimat devrini, ilk romancılar olarak, Ahmet Mithat ve Namık Kemal'i gösterirler. *Hüseyin Fellah* veya *Cezmi*'yi okumadan evvel halk onların yerini tutan bir şeyler okuyor veya dinliyordu. İlk modern romancılarımız (meselâ Namık Kemal) istedikleri kadar böyle bir temadiyi inkâr etsinler, Tanzimat eserleri zuhur etmeden evvel elbette onların vazifelerini başka türlü eserler görüyordu" (66). Burada sözü edilen eserler halk hikâye ve destanlardır. Anlatılardan yoksun bir toplum düşünülmeceği gibi, daha önce var olmuş anlatıların yeni anlatıları şekillendiremeyeceği, etkilemeyeceği de düşünülemez.

Sertoğlu, romanını bir aksiyon sahnesiyle başlatır. Bu bölümde, Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi, oğluna hediye olarak canlı bir ceylan götürmek istemektedir. Bu ilk bölümde bir ceylan atıyla kovalayan Hüseyin Gazi'nin nasıl pusuya düşürüldüğü anlatılır. Hüseyin Gazi, ki kendisi bir cesaret, yiğitlik timsalidir, kendisini pusuya düşüren 100'ü aşkın Bizans askerinin saldırısı sonucu öldürülür. Bu kısa bölümde yazar, Hüseyin Gazi'yi tanıtırken düşmanı da tanıtmaktadır. Hüseyin Gazi "bütün küffarı sindirmiş" (5) bir yiğittir, "onu görenler, Hazreti Ali soyundan geldiği"ni (5) kolayca anlayabilirler, "her Türk onun kadar güçlüdür" (7), "şarap düşkünü olan" (8) düş-

man ancak “leş kargaları gibi” (8) saldırarak kazanabilir savaşı.

Hüseyin Gazi'nin ölümünden sonra onun yerini alacak kişi tabii ki oğlu Cafer'dir. Yazarın Cafer'i tanıttığı bölümde Dede Korkut hikâyeleri ve destanlardaki pek çok motif kullanılır.

Cafer doğduğu gün bile ele avuca sığmayacak kadar iriydi. Sekiz aylıkken yürümüşü. Bir yaşına bastığı zaman iki yaşındaki çocuklardan daha gösterişli olmuştu.

Beş yaşında iken kimse onun beş yaşında bulunduğuna inanmıyordu. On yaşındaki çocuklar kadar kuvvetli idi. Şaşılacak bir rahatlıkla da ata biniyordu.

Yedi yaşına bastığı zaman hem okuyor hem de yazıyordu. İyi bir silahşör olan Tevabil ona bu yaşta silah kullanmasını öğretmeye başlamıştı. Babası hüseyin Gazi de ona kölesinin bilmediği hamleleri gösteriyordu.

On yaşında bayağı bir delikanlı gibi görünüyordu. On iki yaşına vardığı zaman, kuvveti Malatya'da söylenir olmuştu. Artık akınlarda o da babasının yanında bulunuyordu. At sürmekte, kılıç kullanmakta hiçbir yiğitten aşağı değildi. On beş yaşına gelip de bıyıkları terlemeğe başladığı zaman ise, Malatya'da onun kuvvetinde ve iriliğinde bir delikanlı bulunmuyordu artık... Bu kuvveti, iriliği ve yiğitliği yüzünden de kendisine Battal adı verilmişti. (13)

Bu kısa bölüm yalnızca Battal Gazi'nin fiziksel üstünlüklerinden söz etmiyor, ayrıca okuyucuya hikâyenin nasıl bir toplumsal ortamda geçtiğine dair de bilgiler veriyor. Destan kahramanlarında görülen özelliklerinden biri olan fiziksel üstünlük, zihinsel üstünlükle perçinleniyor. Okuma yazma bilmek, yiğit bir delikanlının sahip olması gereken özelliklerinden biri olarak ele alınıyor. Halkın bir geçim kaynağı da akıncılık, çıplak anlamıyla söylersek yağmacılıktır. Kölelik kurumu toplumda bulunmaktadır; ancak, Hüseyin Gazi gibi bir yiğidin evinde yaşayacak olan kölenin de bir yiğit olması

gerekir. Halk hikâyelerindeki vak'aların, sade bir nesir diliyle anlatıldığı (Halk Edebiyatı El Kitabı 212) bilgisini akılda tutarak Sertoğlu'nun roman dili hakkında saptamalarda bulunulursa, dillerin birbirine benzediği gerçeği ortaya çıkar. Dede Korkut'ta da olduğu gibi Sertoğlu'nun roman dili oldukça sadedir. Yukarıya alınan bölümün dili tüm roman boyunca kullanılan dildir.

Battal Gazi babasının öldüğünü duyar ve bir yıl boyunca ortalarda görünmez. Bu bir yıl boyunca Cafer, silah kullanmaktaki yeteneğini geliştirmiştir. Babasının intikamını almak için düşmanlarının bulunduğu yerleri tek tek arayıp hepsini öldürür. Yazar bu bölümle aksiyonu güçlendirir ve popüler olan pek çok romanda olduğu gibi, günümüzün Hollywood filmlerinin büyük bir kısmında bu teknik uygulanır, işin içine aşk girer. Yazar yalnızca bir buçuk sayfada Battal Gazi'yi aşık eder, ve “emsalsiz derecede güzel” (54), “periler kadar güzel” (55) olan kızla evlendirir. Şunu belirtmeliyiz ki Sertoğlu, savaşı ve kahramanlığı anlatmaktaki becerisini, aşk konusunu anlatırken göstermiyor. Kadınların güzelliği ile ilgili, yukarıya alıntıladığımız klişe ifadeler dışında hiçbir ifade kullanmıyor. Oysa halk hikâyelerinde en az kahramanlık kadar aşkın da büyük bir önemi vardır. Çoğu zaman aşk, anlatılan halk hikâyelerin asıl unsurudur.

Battal Gazi evliliğinin üzerinden çok zaman geçmeden Bizans'a yani İstanbul'a gider. Roman boyunca iki gücün çarpışması anlatılır. Bu iki güç Türklük, dolayısıyla İslamlıkla, Hristiyanlıktır; ve Bizans, romanda kötülüğü temsil eden Hristiyanlığın merkezidir. Bu nedenle Sertoğlu, romanının kahramanını bu kötülükler diyarına göndererek okuyucusunu başka bir aksiyonla baş başa bırakır. Geleneksel halk hikâyelerinde de güçler iyi ve kötü olarak ikiye ayrılır. İyiler tamamen iyi, kötüler ise tamamen kötüdür; arada bulunan değer ya da kişilere yer verilmesinden kaçınılır. Hikayelerin si-

yah ve beyazdan oluşması hem okuyucunun hem de dinleyicinin işini kolaylaştıran bir unsurdur. Okuyucu kimin haklı kimin haksız olduğuyla ilgili karara varırken zorlanmaz. Yazarın tuttuğu tarafı, yani iyilerin tarafını tutar. Tarihi romanlarda görülen bu uygulama, bu tür romanlara getirilen eleştirilerin başında yer alır. Çünkü, modern ve gelişmiş iyi roman örnekleri çoğu zaman “gri” olanlarla ilgilenmiştir. Gerçekliğe uygun bir şekilde resmedilmek istenen roman dünyası, karakterlerinin de gerçekliğe uygun olmasıyla sağlanabilir. Bir karakter ne kadar iyi olursa olsun mutlaka bazı zaafı vardı ve bu çok doğal karşılanır. Shakespeare’in oyunlarında, *Othello*’daki Iago karakteri dışında, tam anlamıyla iyi ya da kötü kimseye rastlanmaz. Bu büyük oyun yazarının “büyük”lüğü de bunu eserlerinde ilk uygulayanlardan biri olmasından kaynaklanır.

Pek çok maceralardan, “küffarın canına ot tıkadıktan” (88) sonra Battal Gazi, memleketi Malatya’ya döner. Yaşadıklarını ve gördüklerini silah arkadaşlarına anlatır. Bizans zayıf durumdadır ve bu “Müslümanlar için büyük bir fırsattır” (90). Battal Gazi’nin kahramanlığı ve yiğitliği Türkler, Müslümanlar için ne kadar mutluluk verici ise Hristiyanlar için o kadar korkutucudur; öyle ki “Hristiyan analar çocuklarını korkutmak için ‘Battal geliyor’ sözünü ağızlarından düşürmez olmuşlardır” (92).

Battal Gazi roman boyunca sayısı 32’yi bulan maceraya atılır. Birçok ok saplanır vücuduna ama ölmez. Vücudunda oklar saphyken bile pek çok Hristiyan düşmanı “şeytanın yanına gönderir” (97, 106, 143, 274).

Battal Gazi, son macerasında onlarca okun ve mızrağın vücuduna saplanması ile “kandan bir elbise”(324) giymiş olarak ölür. Romancı eserini şu dizelerle bitirir “Bul kadardır ol hikâyet! / Bâkisi düruğu bî nihayet!” (325). Bu son bölüm de halk hikâyelerinin bu tür romanları ne kadar etkilediğini ortaya koyuyor. Roma-

nın son sayfasında okuyucu, bu romandan sonra yayımlanacak olan diğer *Battal Gazi* romanlarından haberdar edilmiyor. Roman burada bitmiyor.

Halk hikâyelerinin gördüğü işlev yalnızca eğlendirmek değildir. Romanlar için de geçerlidir bu. Dede Korkut’un halkın birlik olma konusunda eğitilmesinin yanı sıra, ahlâk konusunda, ananeler konusunda da eğitim işlevi vardır. Bir dönem oldukça popüler olmuş bu tür romanlar da halkı özellikle ideolojik olarak eğitime işlevi görmüştür. Türklüğe ve Müslümanlığa yapılan vurgular, “öteki”nin derinlemesine kötülenmesi sonucunu doğurur. Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur çünkü.

Filmlere çekilen, çok okunan bu romanların popüleritesini sağlayan pek çok etmenin halk hikâyelerinde de bulunduğu, yazılı kültüre geçişle destan ve hikâye anlatıcılarının kültürel rolünü yazarların üstlendiği görüşünü kanıtlamak açısından Sertoğlu’nun romanı güzel bir örnek oluşturur.

NOTLAR

¹ Michel Zévaco (1860-1918), *Pardayanlar*, *Kapitan* gibi çok okunan popüler romanların Fransız yazarı.

KAYNAKLAR

Bakhtin, Mikhail. *Karnavalın Romana* Haz: Sibel Irzık. Çev: Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

Binyazar, Adnan. “Önsöz”. *Dede Korkut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. 7-9.

Boratav, Pertev Naili. *Folklor ve Edebiyat 2*. İstanbul: Adam Yayınları, 1983.

Degh, Linda. “Halk Anlatısı” Çev: Zerrin Karagülle. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Haz: Gülin Ögüt Eker ve diğer. Ankara: Millî Folklor Yayınları, 2003. 91-127.

Güzel, Abdurrahman ve Ali Torun. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlü Teknolojileşmesi*. Çev: Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

Sertoğlu, Murat. *Battal Gazi*. İstanbul: Sağlam Kitabevi Yayınları, 1982.

Yalçın, Alemdar. *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı: 1920-1946*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.